

สหภาพแรงงาน

ความหมาย

ศาสตราจารย์ซิดนีย์ เวป (Sidney Webb) บรูพาจารย์คนสำคัญของโลกด้านแรงงานและแรงงานสัมพันธ์ ได้นิยามคำว่า “สหภาพแรงงาน” (labour unions) ว่า “เป็นการรวมตัวอย่างต่อเนื่องของผู้รับจ้าง เพื่อรักษาและปรับปรุงสภาพการทำงานและชีวิตความเป็นอยู่”

คำนิยามข้างต้นเป็นการกล่าวถึงสหภาพแรงงานในความหมายทั่ว ๆ ไป ส่วนในความหมายแคบ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสหภาพแรงงานคือ การรวมตัวของพวกช่างฝีมือ เพื่อที่จะควบคุมอาชีพและกำหนดค่าจ้างและรายได้ของพวกเขา

ศาสตราจารย์โรเบิร์ต เอฟ ฮอกซี (Robert F. Hoxie) อาจารย์มหาวิทยาลัยและนักเศรษฐศาสตร์แรงงานอเมริกา เห็นด้วยกับศาสตราจารย์เวป และมองสหภาพแรงงานเป็นแหล่งรวมของบุคคลที่มีความรู้สึกนึกคิด อาชีพและความต้องการที่คล้ายคลึงกัน

นายแซมมวล กอมเปอร์ (Samual Gompers) อดีตประธานสหพันธ์แรงงานอเมริกาคนแรก ให้ความเห็นว่า สหภาพแรงงานเป็นเครื่องป้องกันของแรงงาน เพื่อดูแลคนงานในเรื่องรายได้สวัสดิการ และความปลอดภัย ตามความเห็นของแซมมวล สหภาพแรงงานมุ่งดำเนินกิจกรรม เพื่อประโยชน์ของสมาชิก ด้วยเหตุนี้แนวคิดของเขาจึงได้ชื่อว่า “ทฤษฎีว่าด้วยสหภาพแรงงานธุรกิจ”

ศาสตราจารย์เซลิก เพลิแมน (Selig Perlman) เจ้าของทฤษฎีขบวนการแรงงาน มีความเห็นว่า สหภาพแรงงานเกิดขึ้นเพราะเห็นว่างานการมีน้อย จึงต้องร่วมมือกันรักษางานการที่มีอยู่

ปัจจุบันนี้ สหภาพแรงงานหมายถึง การที่คนงานได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กรของตนขึ้นอย่างต่อเนื่องและถาวร เพื่อที่จะทำการเจรจาต่อรองกับนายจ้างเกี่ยวกับสภาพการจ้างและผลประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนการร่วมมือกันพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงาน

ให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นความหมายที่ใช้ในกฎหมายแรงงานไทยตั้งแต่แรกจนถึงปัจจุบัน

ประวัติและความเป็นมา

สหภาพแรงงานในแต่ละประเทศถือกำเนิดขึ้นมาในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามระบบของสังคมของประเทศนั้น ๆ แต่ต้นกำเนิดของสหภาพแรงงานที่แท้จริงเกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการประดิษฐ์เครื่องจักรเครื่องกลมาใช้ในการผลิต ทำให้ภาวะเศรษฐกิจดีขึ้น เพราะโรงงานสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมากและถูกกว่าการประกอบกิจการขนาดเล็กแบบเดิม ช่างฝีมือที่เคยทำงานอยู่กับบ้านต่างออกมารับจ้างทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรม การปฏิวัติอุตสาหกรรมจึงแผ่ขยายไปทั่วยุโรปและอเมริกา สหภาพแรงงานได้มีการก่อตั้งและเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ.๑๗๙๑ ส่วนในทวีปยุโรป อังกฤษเป็นประเทศแรกที่มีสหภาพแรงงาน คือ เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๘๓๔

สหภาพแรงงานในสมัยดั้งเดิมมักจะก่อตั้งกันเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มช่างทำรองเท้า, กลุ่มช่างไม้, กลุ่มช่างตัดเสื้อ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มในหมู่ช่างฝีมือเดียวกัน และเป็นสหภาพแรงงานที่เก่าแก่ที่สุด เมื่ออุตสาหกรรมขยายตัวมากขึ้น และแต่ละอุตสาหกรรมที่ใช้คนงานมากก็มีการรวมกลุ่มในแต่ละอุตสาหกรรม เช่น สหภาพแรงงานคนงานเหล็กกล้า สหภาพแรงงานคนงานทำรถยนต์ สหภาพแรงงานคนงานขนส่ง นอกจากนี้ ก็ยังมีการรวมกลุ่มในหมู่คนงานแต่ละอาชีพ เช่น สหภาพแรงงานพนักงานขับเครื่องบิน พนักงานขายของ และพนักงานธนาคาร เป็นต้น

บทบาทและหน้าที่ของ สหภาพแรงงาน

ในช่วงร้อยปีที่แล้ว ได้มีการก่อตั้งสหภาพแรงงานขึ้นทั่วโลก และเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญยิ่งสถาบัน

หนึ่งซึ่งทำประโยชน์ให้แก่ลูกจ้าง นายจ้าง และประชาชนส่วนรวม โดยทั่วไป สหภาพแรงงานที่ก่อตั้งขึ้นมีเป้าหมายดำเนินการ ดังนี้

ประการแรก สหภาพแรงงานเป็นองค์กรที่ปกป้องคุ้มครองและส่งเสริมผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกและลูกจ้าง ซึ่งเป็นเป้าหมายทางเศรษฐกิจและผลสำเร็จของสหภาพแรงงานมักขึ้นอยู่กับผลการดำเนินงานด้านนี้

ประการที่สอง สหภาพแรงงานยังเป็นขบวนการที่ให้โอกาสคนงานแสดงออก ซึ่งความเดือดร้อน ปัญหาและความต้องการต่าง ๆ โดยปกติเมื่อลูกจ้างมีเรื่องคับอกคับใจเดือดร้อนก็มักจะเก็บไว้ ไม่กล้าพูด เพราะเกรงว่าจะถูกออกจากงานหรือถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ เมื่อเก็บไว้นาน ๆ ก็อาจจะทนไม่ได้ มีการแสดงออกในรูปการไม่ตั้งใจทำงาน การทำเข้าของเสียหาย และการผละงาน เมื่อมีการรวมตัวกันเป็นสหภาพ ก็ใช้สหภาพเป็นแหล่งกลางในการระบายความรู้สึก ฉะนั้นจุดหมายประการที่สองนี้เป็นเรื่องทางจิตใจ ซึ่งแม้ว่าลูกจ้างจะได้ค่าจ้างสูงและมีผลประโยชน์แล้ว แต่ก็ยังจำเป็นจะต้องมีทางที่จะระบายปัญหาและความข้องใจทางอื่นด้วย

ในการปฏิบัติหน้าที่ สหภาพแรงงานมีวิธีการดำเนินงานหลายอย่าง วิธีการที่ใช้กันในดั้งเดิมก็คือการประกันร่วมกัน ซึ่งสมาชิกแต่ละคนออกเงินสมทบทุนกลาง แล้วมีสิทธิกู้หรือนำไปใช้จ่ายในยามเจ็บป่วยหรือเมื่อเกิดความจำเป็นอย่างอื่น

การร่วมเจรจาต่อรองหรือการทำหน้าที่แทนคนงานในการเจรจากับนายจ้าง เป็นวิธีการที่สำคัญที่สุดและโดยวิธีนี้สามารถช่วยสมาชิกในการเรียกร้องค่าจ้างและวางหลักประกันต่าง ๆ

นอกจากนี้ สหภาพแรงงานในบางประเทศยังมีบทบาทในการการเมือง โดยใช้อิทธิพลเรียกร้องให้รัฐบาลเสนอกฎหมายที่ให้ประโยชน์แก่กลุ่มของตน

อย่างไรก็ดี สหภาพแรงงานก็เหมือนกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการและการดำเนินงานให้เหมาะสมและสอดคล้องกับปัญหาและสภาพของบ้านเมืองและในยุคปัจจุบัน สหภาพแรงงานในหลายประเทศต่างเห็นความจำเป็นที่จะเข้าดำเนินการในด้านการศึกษา การสังคมอื่น ๆ โดยเฉพาะการเข้าร่วมมือกับทางรัฐบาลและองค์การสังคม ในการทำประโยชน์

ให้แก่ท้องถิ่นและประเทศชาติ

หลักการของสหภาพแรงงาน

วัตถุประสงค์ของสหภาพแรงงาน นอกจากคำจำกัดความที่ได้กล่าวไว้แต่ตอนต้นแล้วว่า เพื่อคุ้มครองและแสวงหาผลประโยชน์ให้กับลูกจ้างสมาชิกด้วยวิธีการร่วมเจรจาต่อรองหรือการดำเนินการอื่น ๆ แล้วหลักการของสหภาพแรงงาน ประกอบด้วย

๑. สหภาพแรงงานเป็นองค์กรของคนงาน ฉะนั้นจึงต้องเกี่ยวกับสิ่งที่คนงานต้องการ ได้แก่ ผลประโยชน์และการที่จะคุ้มครองรักษาไว้ซึ่งงานให้แก่สมาชิก การเกี่ยวข้องกับการเมืองควรแยกออกต่างหาก คือ เป็นสิทธิของสมาชิกแต่ละคนและไม่ใช่งานของสหภาพแรงงาน ความสนใจควรจะเป็นไปในทางที่จะศึกษานโยบายของแต่ละพรรคว่าจะให้ประโยชน์แก่สหภาพแรงงานเพียงใด

๒. สหภาพแรงงานต้องก่อตั้งและดำเนินการแยกตัวออกจากผู้ประกอบการอื่น เช่น นายจ้าง ผู้ทำงานอิสระ โดยเป็นองค์กรสำหรับคนงานเท่านั้น ไม่จำกัดเชื้อชาติ และศาสนา เพราะถือเอาความร่วมมือจากคนงานที่มีความต้องการอย่างเดียวกันเป็นประการสำคัญ

๓. สหภาพแรงงานที่ประสบความสำเร็จต้องดำเนินงานให้สอดคล้องกับอุปนิสัยใจคอและความต้องการของคนงานในประเทศหรือท้องถิ่นนั้น ๆ

ประเภทของสหภาพแรงงาน

การจัดแบ่งประเภทของสหภาพแรงงานในความหมายปัจจุบันใช้วิธีการตีความกฎหมาย หรือการยอมรับการคงอยู่ของสหภาพแรงงาน อย่างไรก็ตาม การจัดแบ่งประเภทของสหภาพแรงงานนี้มีนักคิดนักทฤษฎีวางไว้นานแล้ว อาทิเช่น

๑. สหภาพแรงงานอาชีพช่างฝีมือ (craft unions) เป็นสหภาพแรงงานแบบดั้งเดิม โดยลูกจ้างที่มีฝีมือหรือมีอาชีพอย่างเดียวกันรวมกันตั้งเป็นสหภาพ ไม่จำกัดว่าลูกจ้างนั้น ๆ จะทำงานอยู่ในกิจการประเภทใดหรือที่ใด เช่น สหภาพแรงงานช่างตัดเสื้อ สหภาพแรงงานช่างตัดผม

สหภาพแรงงานประเภทนี้ สมาชิกได้แก่คนงานมีฝีมือ ทำให้การรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความมั่นคง มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าคนงานทั่วไป ปัญหา

ที่ต้องเผชิญคล้ายคลึงกัน เมื่อมีการนัดหยุดงานจะกระทบกระเทือนกิจการของนายจ้างได้มาก จึงได้เปรียบในการร่วมเจรจาต่อรองกับนายจ้าง เมื่อกิจการอุตสาหกรรมเจริญมากขึ้น มีการใช้เครื่องจักร เครื่องยนต์ โรงงาน-อุตสาหกรรมต้องการคนงานธรรมดาหรือคนงานที่มีฝีมือมากกว่าคนงานที่มีฝีมือ จึงทำให้สหภาพแรงงานอาชีพช่างฝีมือมีขนาดเล็กลงทุกที

๒. สหภาพแรงงานเฉพาะสถานประกอบการ (house unions) เป็นสหภาพแรงงานเฉพาะสถานประกอบการแห่งใดแห่งหนึ่ง รับเฉพาะสมาชิกที่ทำงานในสถานประกอบการเดียวกัน และไม่จำกัดว่ามีฝีมือหรือไม่มีฝีมือ ทำให้การรวมกันได้อย่างมั่นคง ปัญหาและความต้องการของสมาชิกส่วนใหญ่ก็คล้ายคลึงกัน แต่ขนาดของสหภาพแรงงานประเภทนี้ถูกจำกัดตามขนาดของสถานประกอบการ หากสถานประกอบการมีขนาดใหญ่ไม่เพียงพอ การรวมกันเป็นสหภาพย่อมทำได้ยากและไม่มีกำลังเข้มแข็งพอที่จะร่วมเจรจาต่อรองกับนายจ้าง

๓. สหภาพแรงงานอุตสาหกรรม (industrial unions) เป็นสหภาพแรงงานที่จัดตั้งขึ้นสำหรับลูกจ้างคนงานที่ทำงานอุตสาหกรรมประเภทเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นคนงานที่มีฝีมือหรือไม่มีฝีมือ ปกติจะเป็นคนงานจากหลายสถานประกอบการมารวมกัน เช่น เหมืองแร่ ทอผ้า การพิมพ์ ก่อสร้าง การเดินรถประจำทาง เป็นต้น สหภาพแรงงานประเภทนี้ ส่วนมากมักมีขนาดใหญ่ และมีสมาชิกเป็นจำนวนมาก ทำให้มีอำนาจในการต่อรองมีฐานะทางการเงินดี ปัญหาและความต้องการคล้ายคลึงกัน ย่อมมีความเห็นอกเห็นใจกัน ทำให้เป็นกำลังสำคัญสนับสนุนการดำเนินงานของสหภาพแรงงาน

๔. สหภาพแรงงานทั่วไป (general unions) เป็นสหภาพแรงงานที่รวมเอาลูกจ้างคนงานในโรงงานหรือสถานประกอบการต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงว่าทำงานที่ไหนทำงานประเภทใด เป็นคนงานที่มีฝีมือหรือไม่ คนงานเหล่านี้สามารถเข้าร่วมอยู่ในสหภาพแรงงานเดียวกันได้ สหภาพแรงงานประเภทนี้มีขนาดใหญ่ มีกำลังมั่นคงในการร่วมเจรจาต่อรอง แต่สหภาพไม่สามารถติดตามให้ความสนใจปัญหาของสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ได้ทั่วถึง เพราะสมาชิกมาจากสถานประกอบการต่าง ๆ ระดับ

ความรู้ความสามารถทั้งจุดสนใจก็แตกต่างกัน

วิวัฒนาการของสหภาพแรงงานในประเทศไทย

สหภาพแรงงานสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง สหภาพแรงงานแห่งแรกที่เกิดขึ้นในประเทศไทยก็คือ สมาคมคนงานรถราง ซึ่งมีสมาชิกอยู่ประมาณ ๓๐๐ คน สมาคมนี้ออกตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๐ วัตถุประสงค์ที่สำคัญก็คือ สอนให้รู้จักมัธยัสถ์ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามเจ็บป่วย และชราภาพ และส่งเสริมให้มีการปรองดองกันในระหว่างคนงานรถราง ตอนแรกทางบริษัทรถรางซึ่งผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ ปฏิเสธที่จะรับรองสมาคมลูกจ้างคนงาน แต่ภายหลังเมื่อรัฐบาลยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องและประกอบกับเกิดมีการนัดหยุดงานกันขึ้น ทางบริษัทจึงยอมทำการเจรจากับคณะกรรมการของสมาชิกลูกจ้าง และยอมให้มีการยื่นข้อเรียกร้องของกรรมกร

ในสมัยนั้นคนงานจีนทั้งที่มีฝีมือและไม่มีความรู้ก็ได้ร่วมกันก่อตั้งเป็นสมาคมอาชีพ วัตถุประสงค์ของสมาคมดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับสมาคมที่จัดขึ้นเพื่อสาธารณประโยชน์ทั่ว ๆ ไป วัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ของสมาคมลูกจ้างเหล่านี้ก็เพื่อที่จะช่วยเหลือสมาชิกในยามเจ็บป่วย ตกงาน หรือปลดเกษียณ

สรุปได้ว่า นอกเหนือไปจากสมาคมลูกจ้างของคนงานรถรางแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยเมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ไม่มีสมาคมลูกจ้างแห่งใดที่มีลักษณะเป็นสหภาพแรงงานเหมือนอย่างในประเทศตะวันตกเลย เคยมีการเคลื่อนไหวในหมู่คนงานในกรุงเทพฯ ที่ทำการเรียกร้องขอความยุติธรรมในการทำงาน แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะในหมู่คนงานคนจีนเท่านั้น

การรวมกลุ่มของคนงานภายหลังสงครามโลก ครั้งที่สอง การรวมกลุ่มของคนงานเริ่มคึกคักขึ้นหลังสงครามโลก เพราะอุตสาหกรรมได้ขยายตัวกว้างขวาง นอกจากนั้น สภาพแวดล้อมทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจยังมีส่วนช่วยผลักดันอีกด้วย พวกติดตามความจริงแล้วบรรยากาศการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีที่ไปที่ไปในทางเข้าข้างคนงานอยู่แล้ว แต่ว่าคนงานไม่ได้ฉวยโอกาสนั้นให้เป็นประโยชน์เสีย

ตั้งแต่ในระยะก่อนสงคราม ฉะนั้นเมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้ว ทุกคนก็ไม่มีเวลาที่จะมาคิดเรื่องนี้ เพราะประเทศชาติต้องเตรียมพร้อมเพื่อรับสถานการณ์จากสงคราม สงครามโลกครั้งนี้มีผลกระทบกระเทือนต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอยู่มาก ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะไม่ได้ได้รับความเสียหายมากมายนักก็ตาม เมื่อสงครามสิ้นสุดลง แนวความคิดทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และเป็นระยะที่มีการเล่นการเมืองอย่างคึกคัก ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ปรากฏว่ามีสหภาพแรงงานเกิดขึ้นหลายแห่ง เช่น สมาคมลูกจ้างช่างพิมพ์ ซึ่งมีสมาชิกประมาณ ๒,๐๐๐ คน สมาคมคนขับสามล้อ, สมาคมลูกจ้างคนงานในกิจการขนส่ง และในปีต่อมา คือ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ก็ได้มีสหพันธ์กรรมกรเกิดขึ้นเป็นแห่งแรก เรียกว่า สมาคมคนงานกรุงเทพฯ สมาคมนี้มีคนงานในอาชีพและอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ รวมกันกว่าห้าสิบประเภท ในปีเดียวกันนั้นเอง คนงานได้ร่วมกันก่อตั้งสหภาพแรงงานเพิ่มขึ้นอีก ๔ แห่ง คือ สมาคมคนงานรถไฟ, สมาคมคนลากรถ, สมาคมอาชีพของคนจีน และสมาคมคนงานขนส่ง

สหอาชีพกรรมกรไทย ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ สหภาพแรงงานระดับชาติก็ได้ก่อตั้งขึ้น เรียกว่า สหอาชีพกรรมกรไทย มีสาขา ๖๔ แห่ง สาขาบางแห่งก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยก่อนสงคราม สมาชิกส่วนใหญ่เป็นพวกกรรมกร โรงสี โรงเลื่อย คนงานไฟฟ้า โรงซีเมนต์ และโรงงานไม้ขีดไฟ ฯลฯ สมาชิกส่วนน้อย ได้แก่ พวกที่ไม่ใช่คนงานอุตสาหกรรมส่วนมากเป็นคนงานในชนบทและพวกที่เคยทำงานได้คืนระหว่างสงคราม ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ มีสมาชิกทั้งหมด ๗๕,๐๐๐ คน ค่าสมาชิกเก็บตามความสามารถของคนงาน สมาคมที่เป็นสาขาจะต้องจ่ายค่าบำรุงร้อยละ ๒๕ ของรายได้ทั้งหมดให้แก่สำนักงานกลาง วัตถุประสงค์ของสหภาพแรงงานมีดังต่อไปนี้ คือ

๑. ปรับตัวให้ทันกับความก้าวหน้าของสังคม และส่งเสริมสมาคมแรงงาน

๒. เพื่อปรับปรุงการศึกษาและวัฒนธรรมของกรรมกรในประเทศไทย

๓. เพื่อแต่งตั้งคณะกรรมการประกอบด้วยฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้างเพื่อระงับข้อพิพาทแรงงานอย่างสันติวิธี

๔. เพื่อส่งเสริมน้ำใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมมือกันในระหว่างคนงานด้วยกัน

๕. ปฏิบัติการให้เป็นไปตามลักษณะของสหภาพแรงงานโดยแท้จริง ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองใด ๆ ทั้งนี้ปฏิบัติการของสหภาพแรงงานในระยะแรก ๆ ก็คือเรียกร้องให้รัฐบาลออกกฎหมายแรงงาน ขอให้มีการพระราชบัญญัติเกี่ยวกับชั่วโมงการทำงานอาทิตย์ละ ๔๘ ชั่วโมง ในทุก ๆ อุตสาหกรรม และเสรีภาพในการรวมกลุ่มกรรมกร การนัดหยุดงาน ตลอดจนการประกันสังคม จากวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ จะเห็นว่ามีลักษณะเหมือนกับสหภาพแรงงานของประเทศต่าง ๆ ในตะวันตก ถึงแม้ว่าจะยังไม่ถึงกับการเจรจาต่อรองร่วมกันก็ตาม แต่สหภาพแรงงานก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้แทนของลูกจ้างในกรณีที่มีการเรียกร้องขอเพิ่มค่าจ้างหรือการพิพาทแรงงาน เชื่อได้ว่าสหภาพแรงงานในสมัยนั้นได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ซึ่งที่แท้จริงแล้วสหภาพแรงงานเองก็ได้เขียนไว้อย่างชัดเจนว่าจะไม่พยายามเข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมืองอย่างไรก็ตาม ต่อมาภายหลังได้ปรากฏชัดว่า สหอาชีพกรรมกรไทยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพรรคการเมืองสหชีพ ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายซ้าย และในระยะนั้นเป็นพรรคการเมืองที่มีอำนาจในสภาผู้แทนและวงการรัฐบาล แต่สหอาชีพกรรมกรไทยก็ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่ใครในเรื่องกิจการของสหภาพแรงงาน

สมาคมกรรมกรไทย สมาคมกรรมกรไทยเป็นสหภาพแรงงานใหญ่อีกแห่งหนึ่งที่ก่อตั้งขึ้นหลังปฏิวัติเดือนพฤศจิกายน ๒๔๗๐ มีผู้กล่าวว่า สมาคมกรรมกรไทยนี้ก่อตั้งขึ้นโดยรัฐบาลชุดใหม่เพื่อถ่วงดุลอำนาจของสหอาชีพกรรมกรไทย นายเอิร์นสท์ ฟอก (Mr. Ernest Fogg) ได้เขียนบทความไว้ใน Industrial and Labour Relations Review เรื่องสหภาพแรงงานในประเทศไทย คอนหนึ่งว่า ในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ รัฐบาลชุดใหม่ได้ก่อตั้งสหภาพแรงงานขึ้นแห่งหนึ่งเรียกว่า **สมาคมกรรมกรไทย** (Thai Labour unions) ภายใต้การอุปถัมภ์ของรัฐบาล มีนายทหารและนายตำรวจเข้าเป็นกรรมการ สำหรับเรื่องนี้ กระทรวงแรงงานของสหรัฐอเมริกากล่าวว่า สมาคมกรรมกรไทยได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองมากกว่าเพื่อวัตถุประสงค์

อย่างแท้จริงของสหภาพแรงงาน สหภาพแรงงานแห่งนี้มีจุดประสงค์ที่จะทำการต่อต้านคนงานจีนและสหราชอาณาจักรกรรไทย ซึ่งได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาลชุกเคิม

สถานภาพทางกฎหมายของสหภาพแรงงานก่อนปี พ.ศ.๒๔๘๘ ถึงแม้ว่าจะไม่มีพระราชบัญญัติในเรื่องการให้สิทธิคนงานรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นสหภาพแรงงานก็ตาม แต่คนงานไทยก็ถือสิทธิการก่อตั้งที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญเรื่องเสรีภาพของประชาชน โดยที่สหภาพแรงงานมีสภาพเป็นสมาคม ฉะนั้นจึงต้องไปจดทะเบียนขอเป็นสมาคมกับกระทรวงมหาดไทย เมื่อจดทะเบียนแล้ว สมาคมนั้นจะต้องเป็นนิติบุคคล มีสิทธิและความรับผิดชอบเป็นไปตามกฎหมาย กฎหมายจำกัดขอบเขตของสมาคมอยู่บ้าง โดยให้มีกิจกรรมแค่เฉพาะในด้านสมาคมและวัฒนธรรมเท่านั้น ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การเมือง และธุรกิจ ไม่ได้รับการอนุญาต ฉะนั้น จึงเป็นเหตุให้กิจกรรมของสหภาพแรงงานต้องประสบอุปสรรคอยู่เนื่อง ๆ สหภาพแรงงานดำเนินงานไป โดยไม่มีความรู้เกี่ยวกับสถานภาพทางกฎหมายและไม่มั่นใจเรื่องการคุ้มครองทางกฎหมายที่แล้ว ๆ มา การดำเนินงานของสหภาพแรงงานมักจะขึ้นกับท่าทีของรัฐบาลในแต่ละสมัย สำหรับเรื่องนี้ย่อมชี้ให้เห็นว่าจำเป็นจะต้องมีกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องแรงงานให้ชัดเจนและให้สิทธิแก่คนงานที่จะรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นสหภาพแรงงาน

พระราชบัญญัติแรงงาน ๒๔๘๘ และสิทธิในการก่อตั้งสหภาพแรงงาน

พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ.๒๔๘๘ ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นกฎหมายฉบับแรกที่บทบัญญัติให้สิทธิคนงานร่วมกันก่อตั้งเป็นสหภาพแรงงาน และให้นายจ้างยอมรับสหภาพแรงงานเป็นตัวแทนในการเจรจาและตกลงเงื่อนไขในการทำงาน พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้วางหลักการและสิทธิหน้าที่ของสหภาพแรงงานและสหพันธ์แรงงานไว้อย่างชัดเจน ตลอดจนวิธีการเกี่ยวกับการเจรจาต่อรองและการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท หลักการและวิธีการเกี่ยวกับการจัดตั้งและดำเนินการของสหภาพแรงงานเป็นไปตามหลักที่ปฏิบัติในต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่

ในระหว่างการประกาศใช้พระราชบัญญัติแรงงานคือ ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๐๐ จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๒ แม้จะมีการจัดตั้งสหภาพแรงงานกันมาก โดยมีการจดทะเบียนเป็นสหภาพถึง ๑๕๔ สหภาพและรวมกันเป็นสหพันธ์ คือ สหพันธ์เสรีแรงงานแห่งประเทศไทย และสหพันธ์แรงงานแห่งประเทศไทย

สหพันธ์เสรีแรงงานแห่งประเทศไทยวิวัฒนาการมาจากสมาคมเสรีแรงงานแห่งประเทศไทย ส่วนสหพันธ์แรงงานแห่งประเทศไทย วิวัฒนาการมาจากสมาคมกรรไทย

แม้จะได้มีการก่อตั้งสหภาพและสหพันธ์แรงงานขึ้น แต่การดำเนินงานยังไม่ได้ก้าวไปไกล สมาชิกซึ่งให้ความสนใจในตอนก่อตั้งไม่ได้ให้ความร่วมมือในการเสียค่าบำรุงและการประชุม เจ้าหน้าที่และกรรมการตลอดจนประธานของสหภาพเป็นบุคคลภายนอก ซึ่งทำงานเพื่อพรรคการเมืองในขณะนั้น โดยเฉพาะสหพันธ์ทั้งสองมุ่งทำหน้าที่เพื่อหัวหน้าพรรคการเมือง และต่างพยายามหาเสียงจากคนงาน

สหภาพแรงงานและสหพันธ์แรงงานในระยะก่อตั้งได้อาศัยโอกาสเรียกร้องขึ้นค่าแรงงานเป็นการใหญ่ และเมื่อนายจ้างไม่ยอมก็ได้มีการนัดหยุดงานกันทั่วไป ในระยะนั้นมีมีการนัดหยุดงานใหญ่ ๆ ถึง ๑๐ ครั้ง การปฏิบัติของสหภาพแรงงานและสหพันธ์แรงงานดังกล่าวทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ประชาชนและรัฐบาล และเห็นว่าสหภาพแรงงานและสหพันธ์แรงงานเป็นองค์การการเมืองและเป็นอุปสรรคต่อการค้าและอุตสาหกรรม

เมื่อมีการปฏิวัติเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๒ คณะปฏิวัติได้ยกเลิกพระราชบัญญัติแรงงานและห้ามการก่อตั้งสหภาพแรงงาน เป็นผลให้การรวมตัวของลูกจ้างโดยเปิดเผยต้องสิ้นสุดลง และทำให้การริเริ่มที่จะรวมตัวกันต้องล้มเหลว ตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๐๒ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๐๘ แต่การที่จะกล่าวว่าลูกจ้างในประเทศไทยมิได้รวมตัวกันเลยย่อมจะไม่ถูกต้อง เพราะในระหว่างเวลาดังกล่าว แม้ก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ลูกจ้างก็สามารถรวมกันประท้วงนายจ้างและหยุดงานได้หลายครั้ง บางครั้งมีลูกจ้างเกี่ยวข้องเป็นจำนวนพัน ๆ

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๘ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดวิธีพิจารณาจะรับข้อพิพาทแรงงาน ซึ่งให้สิทธิลูกจ้างต่อรองกับนายจ้างได้ ให้โอกาสลูกจ้างรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องค่าจ้างและผลประโยชน์ต่าง ๆ แม้อกฎหมายฉบับนี้จะให้สิทธิลูกจ้างแต่งตั้งตัวแทนเป็นผู้เจรจา แต่ลูกจ้างก็ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่เพราะขาดองค์การถาวร จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ มีการปฏิบัติตามกฎหมายนี้น้อยมาก ส่วนใหญ่จะมีการตั้งตัวแทนต่อรองก็ต่อเมื่อมีการนัดหยุดงานเกิดขึ้นแล้ว และตัวแทนที่ได้รับมอบหมายก็ไม่มีอำนาจเด็ดขาดจะต้องมีการหารือกับลูกจ้างและมีการเปลี่ยนตัวแทนอยู่บ่อย ๆ

อย่างไรก็ดี แม้จะไม่มี การก่อตั้งสมาคมลูกจ้างหรือสหภาพแรงงาน แต่การรวมตัวของลูกจ้างก็ยังมิในกิจการใหญ่ ๆ เช่น คนงานขนข้าวสาร การรวมตัวกันนี้ก็เพื่อที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามเจ็บป่วยหรือมีข้อพิพาทเกิดขึ้น นอกจากนั้น ในบางบริษัทมีการก่อตั้งคณะกรรมการร่วมหารือและคณะกรรมการประจำโรงงาน ทำหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานประจำวัน แต่ก็ทำกันในวงจำกัดเฉพาะบริษัทใหญ่ ๆ และเกี่ยวกับงานในหน้าที่เท่านั้น

ในระยะหลัง ๆ นักวิชาการแรงงานทั้งหลายต่างเห็นว่าในประเทศไทยประชาธิปไตย การก่อตั้งและการดำเนินการของสหภาพแรงงานนับว่าเป็นเรื่องจำเป็น แม้จำนวนคนงานอุตสาหกรรมจะมีน้อย และการก่อตั้งยังอยู่ในวงแคบ การที่จะให้การผลิตได้ดำเนินไปด้วยดี มีประสิทธิภาพจำเป็นที่จะต้องได้รับการร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะนายจ้าง ลูกจ้าง และรัฐบาล และหลักประกันการร่วมในการผลิตอยู่ที่แต่ละฝ่ายมีส่วนในการแสดงความคิดเห็นและเข้าร่วมหารือในทุกระดับและทุกระยะของการผลิต วิธีดังกล่าวไม่เพียงจะช่วยให้การผลิตได้ดำเนินไปโดยสม่ำเสมอเท่านั้น ยังทำให้แต่ละฝ่ายโดยเฉพาะคนงานมีหลักประกันว่าคนมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการผลิตนั้นอย่างเป็นธรรมด้วย และจากประสบการณ์ได้ชี้ให้เห็นว่าไม่มีรัฐบาลใดที่จะเข้าดูแลรักษาผลประโยชน์ให้แก่ประชาชนกลุ่มใดได้อย่างเต็มที่และสมบูรณ์เพราะ ไม่ให้โอกาสประชาชนแต่ละกลุ่มเข้าร่วม

ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการแรงงานและนักบริหารแรงงานหลายด้านพยายามผลักดันให้มีการก่อตั้งสหภาพแรงงานขึ้นมาอีกและสามารถเป็นผลสำเร็จ โดยนำสิทธิการก่อตั้งและการเจรจาต่อรองร่วมไว้ในร่างพระราชบัญญัติแรงงาน ปี พ.ศ.๒๕๑๒ ซึ่งต่อมาได้มีการยุบสภาอีก พระราชบัญญัติแรงงานฉบับนี้ จึงได้ปรากฏออกมาในรูปประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑๐๓ ลงวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๕ ซึ่งให้อำนาจกระทรวงมหาดไทยออกประกาศเรื่องแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ.๒๕๑๕ ถือได้ว่าเป็นกฎหมายแรงงาน ฉบับที่ ๒ ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องแรงงานสัมพันธ์ได้ให้สิทธิลูกจ้างรวมตัวได้ แต่ให้เรียกชื่อว่าสมาคม เมื่อเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา พ.ศ.๒๕๑๖ ขึ้นมา ทำให้บรรยากาศประชาธิปไตยกลับมาอีกครั้งหนึ่ง แม้สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติจะไม่ได้เลือกตั้งมาจากประชาชนโดยตรง แต่ก็มีสมาชิกที่เป็นนักวิชาการและข้าราชการกรมแรงงานร่วมกับผู้ใช้แรงงานผลักดันยกร่างกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ และจากกฎหมายฉบับนี้คำว่า สหภาพแรงงานก็มีปรากฏขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

สหภาพแรงงานในปัจจุบัน

ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๕ จนถึงปัจจุบัน สหภาพแรงงานในประเทศไทยได้ก่อตั้งและดำเนินการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของสมาชิก ทำงานอย่างอิสระ ไม่มีการแทรกแซงจากฝ่ายบริหารและการเมือง ซึ่งต่างกับช่วงปี พ.ศ.๒๕๐๑ และในช่วงปี พ.ศ.๒๕๑๖-พ.ศ.๒๕๑๘ สหภาพแรงงานได้มีความเป็นปึกแผ่นและสามารถดำเนินการสร้างประโยชน์ให้แก่สมาชิกเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดการปฏิรูปในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๘ สหภาพแรงงานถูกจำกัดในการดำเนินงานและเกือบจะถูกยกเลิกไปในช่วงต้นของการปฏิรูป และผลของการชี้แจงและยืนยันของผู้บริหารแรงงานในครั้งนั้น คณะปฏิรูปยินยอมให้สหภาพแรงงานดำเนินการต่อไป แต่มีเงื่อนไขห้ามมีการนัดหยุดงาน ซึ่งมีผลใช้อยู่เป็นเวลา ๑ ปี แต่หลังจากมีการเลิกคณะปฏิรูปแล้ว สหภาพแรงงานสามารถใช้สิทธิได้ตามกฎหมายอย่างเต็มที่

ปัจจุบันนี้มีการจัดตั้งสหภาพแรงงานทั้งหมด ๔๖๘ สหภาพ (ตัวเลขเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๘)

อยู่ในกรุงเทพฯ ๒๘ แห่ง ต่างจังหวัด ๒๓๑ แห่ง ใน
จำนวนทั้งหมดนี้เป็นสหภาพที่จัดตั้งขึ้นในรัฐวิสาหกิจ
๗๐ แห่ง สมาชิกสหภาพทั้งประเทศมีประมาณ ๑ แสนคน
มีการจัดตั้งเป็นรูปสหพันธ์แรงงาน ๑๖ สหพันธ์ สภา-
องค์การลูกจ้าง ๔ สภา คือ สภาองค์การลูกจ้าง สภา-

แรงงานแห่งประเทศไทย สภาองค์การลูกจ้างสมาพันธ์
แรงงานแห่งประเทศไทย สภาองค์การลูกจ้างแรงงาน
เสรีแห่งชาติ และ สภาองค์การลูกจ้างแรงงานแห่ง
ประเทศไทย

นิคม จันทรวិฑูร

บรรณานุกรม

- นิคม จันทรวิฑูร. แรงงานไทยกับสหภาพแรงงาน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.
Perman, S. A. Theory of Labour Movement.
Roderes, Harolds. Dictionary of Industrial Relations.